

DIGITALIZACIJA MENICE I PRIMENA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U CILJU MODERNIZACIJE MENIČNOG POSLOVANJA**

Apstrakt

U radu se analizira proces digitalizacije meničnog prava u Republici Srbiji, s fokusom na izazove, preduslove i potencijalnu primenu veštačke inteligencije (AI) u kontekstu elektronskih menica. Istraživanje prikazuje kako prelazak sa papirnog na elektronski oblik menice zahteva prilagođavanje zakonodavnog okvira, razvoj tehničke infrastrukture i edukaciju korisnika. Posebna pažnja posvećena je normativnim aspektima, uključujući mogućnost ekstenzivnog tumačenja postojećih zakonskih odredaba i potrebu za odgovarajućim de lege ferenda korekcijama. Rad takođe istražuje perspektivnu ulogu veštačke inteligencije u automatizaciji praćenja meničnih obaveza, proceni kreditne sposobnosti dužnika, upravljanju rokovima dospelosti i zastarelosti, te potencijalnom elektronskom zastupanju imalaca menica. Analizirani su i rizici primene AI, uključujući odgovornost za eventualne greške i hakerske napade, uz predlog modela objektivne deliktne odgovornosti proizvođača softvera. Rad ukazuje da digitalizacija menica predstavlja ključni korak u modernizaciji finansijskog prometa i pravnog sistema u Srbiji, dok primena veštačke inteligencije nudi dodatni potencijal za unapređenje efikasnosti i sigurnosti meničnog poslovanja.

Ključne reči: digitalizacija menice, elektronska menica, veštačka inteligencija, pravni izazovi, finansijski promet.

1. Uvod

Kao pojedinačna hartija od vrednosti, menica predstavlja jedan od važnijih instrumenata privrednog prava, te igra važnu ulogu u finansijskim odnosima privrednih subjekata.¹ Od svog nastanka do danas, upotreba menice u poslovnim odnosima među privrednim subjektima povlači za sobom čitav niz prednosti,

* Istraživač saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd, Univerziteta u Beogradu, e-mail: m.momcilov@iup.rs, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0707-9711>

** Ovaj rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru projekta „Prilagođavanje pravnog okvira društvenim i tehnološkim promenama sa posebnim osvrtnom na regulisanje veštačke inteligencije” koji u 2025. godini sprovodi Institut za uporedno pravo uz finansijsku podršku Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija (evidencioni broj: 451-03-136/2025-03/200049 od 4. 2. 2025).

¹ O značaju menice vid. A. J. Hodgson, *Shipping Documents*, London 1925, 22–41.

imajući u vidu, pre svega, menična svojstva, te raznovrsne funkcije koje menica ima u pravnom prometu. Značaj menice ogleda se u njenoj sposobnosti da obezbedi pravnu sigurnost u privrednim transakcijama i olakša likvidnost, kao i u lakoj prenosivosti (transferabilnosti).² Pored toga, menice imaju važnu funkciju i u domenu međunarodne trgovine, gde predstavljaju značajne instrumente koji garantuju izvršenje finansijskih obaveza.³

Tradicionalno gledano, u svom klasičnom obliku menica je papirni dokument (isprava ili hartija)⁴ u kome je sadržana obaveza plaćanja određene sume novca u određeno vreme (vreme dospelosti menice),⁵ a može se preneti trećim licima. U savremenom poslovanju pak trendovi digitalizacije i elektronizacije finansijskih instrumenata postaju sve značajniji, te stoga razvoj tehnologije u sve većim razmerama „insistira” na digitalizaciji u svim sferama.⁶ Samim tim, potreba digitalizacije svakako ne zaobilazi ni oblast meničnog prava.⁷ U tom kontekstu, pitanje dematerijalizacije menice dobija na sve većem značaju iz mnoštva različitih razloga.

Naime, digitalizovani finansijski instrumenti, uključujući i elektronske menice, nude brojne prednosti u poređenju sa papirnim dokumentima.⁸ Njihove prednosti, pre svega, ogledaju se u tome što oni kao takvi omogućavaju bržu i sigurniju razmenu informacija, olakšavaju praćenje transakcija, te doprinose smanjenju rizika od gubitka ili falsifikovanja dokumenata.⁹ Elektronski oblik menice uz primenu savremenih tehnologija predstavlja prirodan odgovor na izazove modernog privrednog okruženja koje zahteva efikasnost, sigurnost i transparentnost u finansijskim i komercijalnim aktivnostima.¹⁰

² J. Bayley, *Bills of Exchange, Cash Bills and Promissory Notes*, Boston 1826, 65–95; A. J. Hodgson, 26–27; U praksi, meničnopravno potraživanje često je i predmet forfeting posla. Više o forfetingu i načinu forfetiranja menice, vid. M. Momčilov, „Domašaj klauzule „bez regresa“ u kontekstu forfetiranja meničnopravnog potraživanja“, *Strani pravni život*, 2/2024, 169 i dalje.

³ O funkcijama menice u pravnom prometu vid. M. Vikić, *Menični regres*, Beograd 2015, 12–16; Đ. B. Nestorović, *Menično pravo u teoriji i sudskoj praksi*, Beograd 1912, 21–26.

⁴ O pismenoj formi kao obeležju klasičnih hartija od vrednosti vid. M. Vitez, „Neka pitanja hartija od vrednosti“, *Analitičar Pravnog fakulteta u Subotici* 32/2014, 116.

⁵ O mogućim načinima dospevanja menice vid. M. Bartoš, Z. Antonijević, V. Jovanović, *Menično i čekovno pravo*, Beograd 1953, 65–77.

⁶ Pojam digitalizacije određen je Zakonom o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju, *Službeni glasnik RS*, br. 94/2017 i 52/2021. O načinu određenja pojma digitalizacije u smislu pomenutog zakona, vid. Šta predstavlja pojam digitalizacije u smislu Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju?, <https://www.paragraf.rs/baza-znanja/e-arhiva/pojam-digitalizacije-zakon-o-elektronskom-dokumentu.html>, 15. 10. 2025.

⁷ Narodna banka Srbije 1. decembra uvodi elektronske menice: Digitalizacija koja ubrzava poslovanje i smanjuje troškove, <https://www.blic.rs/biznis/vesti/crem-platforma-narodne-banke-digitalizacija-menica-ubrzava-poslovanje-i-smanjuje/9wtktqt#:~:text=CReM%20je%20savremena%20digitalna%20platforma%20koju%20je%20razvila,efikasno%20i%20bez%20papirne%20dokumentacije%2C%20saop%25A1tila%20je%20NBS>, 31. 10. 2025.

⁸ Vid. Razlika između elektronskog i digitalizovanog dokumenta, <https://arhivix.com/blog/razlika-elektronski-digitalizovani-dokumenti>, 31. 10. 2025.

⁹ O prednostima i izazovima digitalizacije u pravu, vid. A. Nikolova Marković, L. Stajić, „Građansko pravo i digitalizacija: izazovi i mogućnosti“, *Megatrend revija* 2/2022, 303–312.

¹⁰ Pojava i sve učestalija upotreba interneta u velikoj meri izmenila je dotadašnje poslovno okruženje, te pravce daljeg razvoja trgovine. O. Uzelac, D. Protić, „Neka pitanja pravnog aspekta elektronske trgovine“, *Pravo – teorija i praksa* 10–12/2011, 101–102; D. V. Popović, M. Jovanović, *Pravo interneta: odabrane teme*, Beograd 2017.

U Republici Srbiji proces digitalizacije meničnog sistema i dematerijalizacije menica kao hartija od vrednosti još nije okončan. Iako se može reći da inicijativa i rešenost za realizaciju procesa digitalizacije u oblasti meničnog prava postoji, do finalizacije ovog procesa do danas nije došlo.¹¹ Da bi zamisao o dematerijalizovanim menicama mogla da zaživi u srpskom pravnom sistemu, potrebno je najpre obezbediti „informatičku infrastrukturu” koja će stvoriti tehničke preduslove da zamišljena ideja nesmetano funkcioniše u praksi. Paralelno sa time, poželjan uslov u procesu digitalizacije meničnog sistema podrazumeva i modernizaciju trenutnog normativnog okvira, kao i izmenu važećih pravila Zakona o menici i njihovo upodobljavanje savremenim društvenim i tehnološkim okolnostima.

Pored opštih prednosti koje bi donela digitalizacija meničnog prava, jedan od zanimljivijih aspekata elektronizacije i, čini se, „korak dalje” u smeru modernizacije meničnog poslovanja, mogla bi biti i mogućnost integracije veštačke inteligencije (AI) u proces obrade elektronskih menica od momenta izdavanja, pa tokom čitavog njihovog postojanja kao elektronskih zapisa.¹² Čini se da bi korišćenje veštačke inteligencije u pomenutom kontekstu moglo da obezbedi svojevrsnu pomoć zakonitim imalcima menice u procesu realizacije meničnih potraživanja.¹³ Upotreba veštačke inteligencije u pomenutom kontekstu mogla bi da se ogleda u upozoravanju zakonitih imalaca menice o brojnim pitanjima značajnim za naplatu menice, o čemu će u radu detaljnije biti reči. Primenom veštačke inteligencije na pomenuti način, mogle bi se ostvariti brojne prednosti, kao što su, na primer, značajne uštede u vremenu, minimizacija rizika od proceduralnih grešaka, te, konačno, unapređenje ukupne efikasnosti kako dobrovoljne tako i potencijalne prinudne naplate menice.

U ovom radu postavlja se pitanje kako modernizacija i primena savremenih tehnologija mogu doprineti efikasnijoj i sigurnijoj primeni tradicionalnih pravnih instrumenata u digitalnom dobu, uz istovremeno poštovanje osnovnih načela privrednog (a pre svega meničnog) prava. Zato će najpre biti ispitane i izložene opšte prednosti i rizici koji će nastupiti kao nezaobilazna posledica digitalizacije meničnog sistema. Paralelno sa opštom problematikom dematerijalizacije menica, autor pokušava da razmotri i mogućnosti „kreiranja” i implementiranja posebnog programa (veštačke inteligencije) koji bi elektronsku menicu „držao pod budnim okom”, i to tako što bi pratio faze kroz koje ona prolazi od momenta izdavanja pa do prestanka njenog postojanja, te brisanja iz centralnog registra, a na način koji će detaljno biti objašnjen u delovima koji slede.

U tom smislu, u radu će biti ponuđena potencijalna „šema” po kojoj bi prethodno pomenuta zamisao eventualno mogla biti implementirana. Istovremeno, autor nastoji da anticipira sve prednosti i rizike koje bi upotreba pomenute

¹¹ Vid. Uskoro elektronske menice, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160124/160124-vest10.html>, 20. 10. 2025.

¹² J. Vujičić, „Jednoobrazna pravila za digitalne trgovinske transakcije: novotarija ili neophodnost”, *Pravo i pravda* 4/2022, 724.

¹³ O prednostima i izazovima upotrebe veštačke inteligencije u globalu vid. Prednosti i mane veštačke inteligencije: Šta donosi budućnost?, <https://hypelist.rs/prednosti-i-mane-vestacke-inteligencije/>, 23. 10. 2025.

tehnologije mogla da generiše. Najzad, sagledavanjem potencijalnih problema i rizika od prouzrokovanja eventualnih šteta u celokupnom postupku, u radu se traži odgovor na pitanje o načinu snošenja posledica rizika, te odgovornosti za štetu koja bi mogla da nastane usled digitalizacije, te upotrebe veštačke inteligencije u kontekstu meničnog poslovanja.

2. NAČELNE NAPOMENE O ZNAČAJU MENICE KAO HARTIJE OD VREDNOSTI

Menica predstavlja jedan od najvažnijih instrumenata u privrednom pravu, pa kao takva omogućava sigurnost i predvidivost u finansijskim transakcijama.¹⁴ Značaj menice je samim tim veliki i višestruki. Najpre, reč je o hartiji od vrednosti koja se primarno izdaje kako bi u privrednom prometu služila kao način plaćanja (način ispunjenja novčanih obaveza).¹⁵ Konkretnije, povod za izdavanje i postojanje menice u privrednom prometu ogleda se u postojanju osnovnog posla iz koga proizlazi određena obaveza plaćanja.¹⁶ U takvom scenariju, umesto efektivne isplate ugovorene novčane obaveze, strane u osnovnom poslu mogu da ugovore izdavanje menice koja će glasiti na isti novčani iznos. Izdavalac tako kreirane menice bio bi dužnik novčane obaveze iz osnovnog posla, dok bi remitent (prvi zakoniti imalac) bio poverilac iz istog osnovnog posla. Tako bi izdavanjem menice nastala situacija u kojoj paralelno bitišu dva pravna odnosa, te dva novčana potraživanja koja glase na isti iznos.

U tom smislu, funkcija menice kao načina plaćanja sastoji se u tome da obaveza iz osnovnog posla nije prestala činom izdavanja menice, već će ona prestati tek naplatom tako izdate menice.¹⁷ Ukoliko poverilac o dospelosti menice uspe u pokušaju naplate meničnog potraživanja, istim činom dolazi i do gašenja „osnovnog” potraživanja.¹⁸ *A contrario*, neuspehim pokušajem realizacije menice reuspostavlja / ponovo se uspostavlja mogućnost da se poverilac aktivira i po osnovu glavnog ugovora povodom koga je menica izdata, te da po opštim pravilima ugovornog prava pokuša naplatu svog potraživanja.

Prednost i značaj menice u opisanom kontekstu takođe se ogleda i u dužim rokovima dospelosti menice nego što je dospeće „osnovnog” potraživanja. Zbog

¹⁴ O značaju menice i privilegijama koje povlači za sobom poslovanje sa menicama, vid. S. Kyd, *Treatise on the Law of Bills of Exchange and Promissory Notes*, Maryland 1800, 46–47.

¹⁵ O menici kao načinu plaćanja vid. N. Jovanović, V. Radović, M. Radović, *Trgovinsko pravo*, Beograd 2020, 587.

¹⁶ S. Janković „Pravni (be)značaj pokrića kod menice i čeka”, *Anal. Pravnog fakulteta u Beogradu* 3/2020, 160.

¹⁷ N. Jovanović, V. Radović, M. Radović, 585; kada bi poverilac i dužnik postigli sporazum da se novčana obaveza gasi činom izdavanja menice, menica, kao takva, ne bi vršila funkciju načina, već sredstva plaćanja. O razlici između načina i sredstva izvršenja novčanih obaveza vid. M. Radović, *Platni promet – pravo bankarskih platnih usluga*, Beograd 2016, 37–38.

¹⁸ U scenariju kada se menica koristi kao način plaćanja novčanih obaveza, čin izdavanja menice ne predstavlja novaciju, pa kao takav ne gasi prvobitno zasnovani obligacioni odnos. O institutu novacije vid. S. Stanišić, *Obligaciono pravo. Opšti dio. Prva knjiga*, Banja Luka 2019, 739–743.

toga se smatra da menica crpi svoj značaj i u tome što predstavlja sredstvo kreditiranja meničnog dužnika.¹⁹

Prednost korišćenja menice sastoji se i u činjenici da ona predstavlja i svojevrsno sredstvo obezbeđenja (meničnih) poverilaca,²⁰ najpre zbog njene apstraktnosti²¹ koja meničnim poveriocima načelno omogućava da postavljaju meničnopravne zahteve, bez bojazni da će isti zahtevi biti odbijeni prigovorima iz osnovnog posla.²² Za menicu se dalje može reći da predstavlja sredstvo obezbeđenja jer se smatra verodostojnom ispravom na osnovu koje se može predložiti i sprovesti izvršenje bez potrebe prethodnog parničenja, te ishodovanja izvršne isprave.²³ Navedena osobina menice u velikoj meri pogoduje poveriocima, pa kao takva čini menicu i dalje izuzetno atraktivnom u poslovanju. Najzad, menica je pouzdana i pruža obezbeđenje i u tom smislu što je priroda odnosa među subjektima menice takva da se, usled određene dinamike prenosa, naspram meničnog poverioca može naći više dužnika. Ova činjenica značajno olakšava položaj meničnih poverilaca utoliko što im „nudi” više opcija za namirenje, što takođe doprinosi povećanju važnosti menice u poslovnom svetu.²⁴

3. NAČELO FORMALNOSTI I TRADICIONALNA FORMA MENICE

Jedan od osnovnih principa na kojima počiva menično pravo ogleda se u načelu formalnosti.²⁵ Ovo načelo znači da se izdavanje menice, kao i sve docnije menične radnje moraju preduzimati u tačno određenoj formi.²⁶ Dakle, načelo formalnosti vidljivo je još od procesa kreiranja menice u tom smislu što se zakonom

¹⁹ N. Jovanović, V. Radović, M. Radović, 585.

²⁰ *Ibid.*

²¹ O apstraktnosti menice kao hartije od vrednosti vid. S. Janković, 165–167.

²² Od pomenutog pravila postoje izuzeci u kojima menično pravo „napušta” načelo apstraktnosti, te „zadire” u sferu kauzalnosti. To su slučajevi kada su činjenice postojanja osnovnog posla i razloga isticanja prigovora koji iz istog proizlaze relevantne i na terenu meničnog prava. O meničnim prigovorima vid. detaljnije M. Bartoš, Z. Antonijević, V. Jovanović, 139–148; „Menica je strogo formalna isprava o dugovima i ne dopušta isticanje mnogih prigovora koji su dozvoljeni u redovnom postupku.” Presuda Vrhovnog kasacionog suda RS, Rev 2444/2018, 8. 5. 2019, <https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/rev-24442018-3121225-menica>, 21. 10. 2025.

²³ Čl. 52, st. 2, tač. 1 Zakona o izvršenju i obezbeđenju, *Službeni glasnik RS*, br. 106/2015, 106/2016 – autentično tumačenje, 113/2017 – autentično tumačenje, 54/2019, 9/2020 – autentično tumačenje, 10/2023 – dr. zakon i 91/2025. Vid. i R. Keča, M. S. Knežević, *Građansko procesno pravo*, *Službeni glasnik* 2023, 572–575.

²⁴ U tom smislu, naročito je važno načelo solidarnosti obaveza meničnih dužnika u postupku meničnog regresu. Naime, prilikom naplate menice u regresnom postupku, menični poverilac (regresant) može da bira od kog meničnog dužnika (regresata) će naplatiti svoje potraživanje, bez obaveze da vodi računa o njihovom položaju u menici. Izbor konkretnog regresata, međutim, kasnije opredeljuje dalji dok regresne naplate. Vid. A. J. Hodgson, 30.

²⁵ Vid. M. Bartoš, Z. Antonijević, V. Jovanović, 19–20; G. Trnavci, *Komparativno mjenično pravo sa osvrtom na međunarodnu mjenicu*, Bihać 2007, 68.

²⁶ Više o načelu formalnosti vid. N. Jovanović, V. Radović, M. Radović, 592–593;

„Formalnost znači da je za postojanje menice potrebno sačiniti pismenu ispravu koja sadrži elemente koji su propisani zakonom. Poslovi u vezi sa hartijom od vrednosti po samom zakonu su formalni pravni poslovi i formalnost se ne ogleda samo u pismenoj formi već i obaveznom sadržaju koji imaju hartije od vrednosti.” Presuda Vrhovnog kasacionog suda RS, Rev 2444/2018, 8. 5. 2019.

jasno propisuju obavezni elementi koje menica mora sadržati.²⁷ Iako važeći zakon o menici izričito ne predviđa da se menica može izdavati isključivo u pismenoj formi, ipak, imajući u vidu jezičke formulacije, duh Zakona, njegov stil, a naročito vreme njegovog donošenja, zaključuje se nesporno da je intencija zakonopisca bila usmerena upravo na uspostavljanje pravila o pismenoj formi kao uslovu punovažnosti menica.²⁸

Tako se i danas, u duhu slova Zakona, u Republici Srbiji menice izdaju isključivo kao papirni dokumenti. Njihovo kreiranje svodi se u praksi na popunjavanje meničnog blanketa, ustrojenog Odlukom o jedinstvenom meničnom blanketu²⁹ u cilju olakšavanja procesa izdavanja, te smanjenja rizika ništavosti usled izostavljanja bitnih meničnih elemenata.³⁰

Pismena forma menice, kako je već pomenuto, u duhu je (sada već davno usvojenog) Zakona o menicama.³¹ Tako, na primer, kada reguliše pitanje indosiranja menice,³² zakonodavac pominje da se naredba o prenosu (indosament) „mora napisati na menici ili na listu koji je za nju vezan...”³³ Iz citirane formulacije jasno i nedvosmisleno proizlazi pismena forma kao jedina *izričito* dopuštena varijanta kreiranja menice u postojećem normativnom okviru u Republici Srbiji. Na isti zaključak navode i odredbe koje govore o *predaji* menice kao o elementu forme njenog prenosa blanko indosamentom (zakonitom imaocu),³⁴ zatim odredbe o *prezentaciji* menice na akcept,³⁵ prezentaciji na isplatu.³⁶ U istom kontekstu treba pomenuti i odredbe o regulisanju posledica plaćanja menice („ (...) trasat može zahtevati da mu je imalac *preda* (...)”),³⁷ kao i mnoge druge formulacije sadržane u Zakonu o menici.

Sistem „fizičkih” menica, iako kao takav funkcioniše od trenutka nastanka ovih hartija od vrednosti, ipak sa sobom nosi i određena ograničenja. Naime, s jedne strane, moderno poslovno okruženje zahteva brže, sigurnije i dostupni-

²⁷ Vid. čl. 1 Zakona o menici, *Službeni list FNRJ*, br. 104/46, *Službeni list SFRJ*, br. 16/65, 54/70 i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 46/96 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja; M. Vasiljević, *Trgovinsko pravo*, Beograd 2018, 471–474.

²⁸ O shvatanju o menici kao ispravi vid. Đ. B. Nestorović, 92 i dalje.

²⁹ Odluka o jedinstvenom meničnom blanketu, *Službeni list SRJ*, br. 29/94 i *Službeni glasnik RS*, br. 39/2004; „Blanket menice izdaje Narodna banka Srbije u skladu sa ovom odlukom i Odlukom o puštanju u prodaju, prodajnoj ceni i povlačenju iz prodaje jedinstvenih meničnih blanketa”, <https://www.proz.com/kudoz/serbian-to-english/finance-general/6576550-blanko-solo-menica-vs-meni%C4%8Dni-blanket.html>, 20. 10. 2025.

³⁰ O prednostima standardizacije meničnog blanketa vid. S. Milićević, *Hartije od vrednosti (menica i ček)*, Beograd 1981, 27. Ipak, bez obzira na postojanje jednoobraznog meničnog blanketa, izdavanje menice na bilo kom drugom papiru, odnosno drugoj „podlozi” generalno, nema za posledicu njenu ništavost.

³¹ U teoriji se često govori o formi menice kao o nužnoj pretpostavci nastanka meničnog pravnog odnosa. Z. Antonijević, M. Lj. Petrović, B. Pavićević, *Bankarsko pravo*, Beograd 1982, 368.

³² O indosiranju menice, vid. M. Momčilov, „Prekid niza indosamenata kao razlog ništavosti prenosa menice – primer ‘skrivenog avala’”, *Pravo i privreda* 2/2023, 581 i dalje.

³³ Čl. 12, st. 1 Zakona o menici.

³⁴ Čl. 13, st. 2, tač. 3 Zakona o menici.

³⁵ Čl. 20, Zakon o menici. Isto je vidljivo i iz formulacije iz čl. 23, st. 2, Zakona o menici: „Imalac menice nije dužan da menicu koju podnosi na akceptiranje *ostavi* kod trasata.”

³⁶ Zakon o menici, čl. 37, st. 1.

³⁷ *Ibid.*, čl. 38, st. 1.

je metode prenosa prava, te efikasnije odvijanje poslovnih odnosa generalno. S druge pak strane, stepen razvoja tehnologije u dovoljnoj je meri omogućio modernizaciju poslovanja i u oblasti meničnog prava, pa se utoliko i potreba za modernizacijom i uspostavljanjem efikasnijeg (digitalizovanog) meničnog sistema čini praktično utemeljenija.³⁸

Uz to, treba imati u vidu da brojni rizici koji prate papirne menice, poput rizika od njihovog gubitka, falsifikovanja ili umnožavanja, mogu značajno uticati na sigurnost i efikasnost poslovnih transakcija. Usled opisanih ograničenja, pravna regulativa mnogih zemalja postala je otvorena za mogućnost digitalizacije menica, omogućavajući njihovo izdavanje i funkcionisanje u vidu elektronskih zapisa.³⁹

No, bez obzira na savremene pravne trendove i međunarodne standarde, srpski zakon o menici zasad još ne poznaje izričitu mogućnosti izdavanja elektronskih menica.⁴⁰ Naime, omogućavanje izdavanja elektronskih menica podrazumevalo bi: 1) uspostavljanje adekvatnog normativnog okvira koji bi, koncipiran u duhu tehnološkog razvoja, stvorio pogodno tlo za izdavanje elektronskih menica, te isključio svaki vid sumnje u pogledu njihove (ne)dopuštenosti; i 2) razvijanje i uspostavljanje pouzdane tehničko-informatičke infrastrukture koja bi omogućila praktičnu izvodljivost procesa dematerijalizacije menica. O navedenim preduslovima digitalizacije meničnog sistema, kao i o prednostima i eventualnim nedostacima dematerijalizovanih menica biće reči u delu koji sledi.

4. DIGITALIZACIJA MENICE

4.1. Načelne napomene o digitalizaciji

Digitalizacija predstavlja ključni pokretač savremenih društvenih i pravnih promena i kao takva otvara nove mogućnosti, ali istovremeno postavlja i mnoga pitanja koja zahtevaju pažljivo pravno i regulatorno razmatranje. Proces digitalizacije „zahvatio” je sferu obrazovanja, komunikacije i medija, sferu kulture, ali i finansije i trgovinu, te je tako u velikoj meri izmenio doskorašnje poslovno okruženje, unevši značajne promene u društveni život generalno, istovremeno postavljajući i nove izazove u pogledu bezbednosti, privatnosti i načina pravnog uređenja do tada tradicionalnih instituta.⁴¹

³⁸ L. Gamertsfelder, „Electronic Bills of Exchange: Will the Current Law Recognise Them?”, *University of New South Wales Law Journal* 2/1998, <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/1998/50.html>, 23. 10. 2025.

³⁹ Vid. P. Czaplicki, „The Electronic Bill of Exchange Concept from an International Perspective”, *Bialystok Legal Studies* 5/2021, 188–190.

⁴⁰ No, zainteresovanost pravnog sistema Republike Srbije za elektronske menice proističe, između ostalog, i iz činjenice da se njima govori u važećem zakonu o platnim uslugama, i to u kontekstu izvršenja platnih transakcija po osnovu menica. Vid. čl. 66 Zakona o platnim uslugama, *Službeni glasnik RS*, br. 139/2014, 44/2018 i 64/2024.

⁴¹ K. Brkljača, L. Načinović Prskalo, M. Brkić Bakarić, „Pregled prednosti i nedostataka digitalizacije, digitalnih rešenja, tehnologija i aplikacija korištenih u vrijeme pandemije”, *Zbornik Veleučilišta u Rijeci* 1/2024, 380–381.

Konkretno u sferi prava, digitalizacija se ogleda u uvođenju elektronskih dokumenata, elektronskog potpisivanja, digitalnih registara, e-uprave i sl.⁴² Sve više pravnih instrumenata, uključujući ugovore, hartije od vrednosti, te određena finansijska sredstva, postaje punovažno u elektronskom obliku, čime se omogućavaju brže i efikasnije pravne i poslovne transakcije. Međutim, digitalizacija istovremeno zahteva prilagođavanje zakonodavstva, standardizaciju elektronskih procedura i obezbeđivanje pravne sigurnosti u globalu. Drugim rečima, kako bi se omogućilo da digitalizovani dokumenti (elektronski zapisi) „steknu” istu pravnu snagu kao i njihovi tradicionalni papirni ekvivalenti, nužno je stvoriti kako tehničke tako i odgovarajuće pravne preuslove.

U kontekstu meničnog prava, digitalizacija se odnosi na proces transformacije papirnog dokumenta (menice kao hartije) u elektronski oblik (menicu kao elektronski zapis), uz zadržavanje svih tradicionalnih pravnih svojstava i funkcionalnosti. Elektronska menica bi se tako mogla odrediti kao menica koja je generisana, komunicirana, primljena i čuvana elektronskim putem, a ispunjava sve zakonom propisane elemente potrebne i za „običnu”, papirnu menicu. Drugim rečima, elektronska menica mora sadržati identitet izdavaoca, podatke o dužniku, iznos koji je predmet plaćanja, datum dospeća i sve ostale elemente koji su zakonom predviđeni za papirnu menicu.

4.2. Prednosti i rizici procesa dematerijalizacije

Kako je već pomenuto, u neprestano promenljivom finansijskom okruženju tradicionalne transakcije zasnovane na papirnim dokumentima sve češće ustupaju mesto svojim digitalnim pandanima. U modernom digitalnom okruženju nastalom usled značajnih tehnoloških promena, čini se da se koncept digitalne menice izdvaja kao obećavajuće rešenje sa značajnim potencijalom da *pro futuro* pojednostavi i učvrsti finansijske transakcije.⁴³

Sa pojavom digitalnih tehnologija, ideja o digitalnoj menici dobila je na značaju.⁴⁴ U svojoj suštini, digitalizovana (elektronska) menica zadržava funkcionalnost klasične papirne menice,⁴⁵ koristeći istovremeno digitalne platforme

⁴² E. L. Sidorenko, P. von Arx, „Transformation of law in the context of digitalization: defining the correct priorities”, *Digital Law Journal* 1/2020, 26. Trend digitalizacije, tako, nije zaobišao ni sferu kompanijskog prava. Vid. D. Vujisić, „Digitalizacija kompanijskog prava”, *Pravo i privreda* 4–6/2019, 145.

⁴³ „Korišćenje elektronske menice na informatički siguran način dovešće i do toga da se pojedini procesi u finansijskom sektoru u potpunosti digitalizuju (i onda kada je menica sredstvo obezbeđenja), budući da je u prethodnom periodu, upravo na osnovu rešenja i predloga Narodne banke Srbije, uvedena mogućnost video-identifikacije (umesto identifikacije na osnovu prisustva u poslovnim prostorijama banke) i zaključivanja ugovora o finansijskim uslugama u elektronskom obliku i za one građane koji nemaju kvalifikovani elektronski potpis (uz dvofaktorsku autentifikaciju korišćenjem mobilnog telefona ili računara).” Narodna banka Srbije, Portal biznis – pitanja u vezi sa uvođenjem elektronske menice, 2022, <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=18566#>, 19. 10. 2025.

⁴⁴ O koncepciji elektronskih menica u uporednopravnim sistemima vid. P. Czaplicki, 188–190.

⁴⁵ Ideja je da u Srbiji, i nakon realizacije procesa digitalizacije menica, papirne menice i dalje ostanu u upotrebi. Vid. Narodna banka Srbije, Portal biznis – pitanja u vezi sa uvođenjem elektronske menice, 2022.

prilikom preduzimanja meničnopravnih radnji poput izdavanja, prenosa, akceptiranja, avaliranja, a u krajnjoj liniji i prilikom realizacije meničnog potraživanja.

Ključne karakteristike i prednosti digitalne menice uklanjaju potrebu za fizičkom dokumentacijom, smanjujući administrativne troškove i vreme obrade. Transakcije se mogu pokrenuti, obraditi i namiriti elektronski, što omogućava brže i efikasnije finansijsko poslovanje.

Pored toga, tradicionalni papirni dokumenti često su podložni rizicima od gubitka, falsifikovanja ili neovlašćenog umnožavanja, što može imati ozbiljne pravne i finansijske posledice za poverioca.⁴⁶ Elektronska menica, zahvaljujući primeni kontrolisanih elektronskih registara i metoda za verifikaciju identiteta, omogućava da se podaci o vlasništvu nad menicom i pravima poverioca precizno evidentiraju i čuvaju. Na taj način, smanjuje se rizik od sporova oko autentičnosti ili vlasništva menice, što doprinosi pravnoj sigurnosti i predvidljivosti u poslovnim odnosima.

Pojednostavljenje postupka realizacije meničnog potraživanja i cirkulisanja menica u pravnom prometu čini se da bi takođe mogao da bude još jedan od benefita digitalizacije u oblasti meničnog prava. Tako bi digitalizacija potencijalno mogla da omogući poveriocima efikasno praćenje statusa njihove menice, dok bi se takođe i prenos (indosiranje) menice mogao realizovati u efikasnijim uslovima, što bi ovu hartiju od vrednosti učinilo naročito atraktivnim instrumentom u poslovnim odnosima.

Digitalizacija menica takođe donosi i značajne uštede u troškovima, jer smanjuje potrebu za fizičkim transportom dokumenata, arhiviranjem i rukovanjem papirnim dokumentima.⁴⁷ Elektronski sistem omogućava centralizovanu evidenciju i lakšu kontrolu nad menicama, čime se smanjuju administrativni troškovi i rizik od grešaka.

Čini se da je još jedna od značajnih prednosti digitalizacije menica i ta što bi centralizovan sistem evidentiranja elektronskih menica mogao biti podoban da omogući pouzdano utvrđivanje vlasništva nad elektronskim menicama, te njihovih eventualnih prenosa, što u klasičnom papirnom obliku može biti složeno i skupo, posebno u slučaju spora.

Međutim, iako je prethodno pomenuto, digitalizacija meničnog sistema nosi sa sobom brojne prednosti u pogledu efikasnosti, brzine i sigurnosti transakcija, ona istovremeno otvara i čitav niz novih rizika koji zahtevaju pažljivo pravno, tehničko i institucionalno upravljanje. Jedan od ključnih rizika odnosi se na sajber bezbednost i integritet sistema. Naime, elektronske menice se oslanjaju na digitalne platforme, kriptografske potpise i elektronske registre, što ih čini potencijalno „ranjivim” na hakerske napade, neovlašćeni pristup i manipulaciju podacima. U tom smislu, svaki propust u bezbednosnim protokolima mogao bi

⁴⁶ Košćenje menice u poslovanju povlači sa sobom i potencijalne zloupotrebe. Detaljnije o tome vid. R. Chalupa, „Abuse of the bill of exchange in business environment”, u: *Pravo i multidisciplinarnost* (ur. S. Knežević, M. Nastić), Niš 2019, 429.

⁴⁷ Vid. A. Lj. Čirić, *Međunarodno trgovinsko pravo (opšti deo)*, Niš 2010, 120.

da ugrozi validnost menice i poverenje u čitav sistem, što naročito treba imati u vidu u procesu implementacije dematerijalizovanih menica.

Takođe, ne treba zanemariti ni rizike koji proističu iz eventualnih grešaka u automatizovanom procesiranju, gubitka podataka ili nedovoljnog razumevanja digitalnog sistema od strane korisnika. Da bi se identifikovani rizici predupredili i umanjio stepen verovatnoće njihove realizacije, bilo bi nužno da se insistira na adekvatnoj obuci, konstantnom nadzoru nad funkcionisanjem sistema koji bi *pro futuro* bio ustrojen, te da se takođe kontinuirano radi na unapređivanju bezbednosnih i tehničkih standarda.

4.3. Upošteno o izazovima digitalizacije menice

Proces digitalizacije meničnog prava u Republici Srbiji predstavlja, kako je već pomenuto, deo šireg trenda digitalne transformacije privrednog i pravnog sistema. Iako je Srbija u prethodnim godinama ostvarila vidan napredak u oblasti elektronskog poslovanja, uprave i pravosuđa, institut elektronske menice još uvek nije sistemski uređen niti normativno (pre)poznat kao poseban pravni institut. Digitalizacija menice podrazumeva prelazak sa tradicionalnog, papirnog oblika meničnog instrumenta na elektronski oblik, koji bi omogućio izdavanje, prenos i naplatu menice putem digitalnih platformi i uz upotrebu kvalifikovanog elektronskog potpisa.⁴⁸ Način realizacije ovog procesa obuhvata nekoliko međusobno povezanih faza, i to: zakonodavnu, institucionalnu, tehničku i edukativnu.

Na zakonodavnom planu, osnovni preduslov za uvođenje digitalne menice ogledao bi se u izmenama i dopunama važećeg zakona o menici ili pak u donošenju posebnog zakona (*lex specialis*) kojim bi se uredila materija menica kao elektronskih zapisa. Trenutno važeći zakon o menici oslanja se na odredbe iz Ženevskih konvencija, koje i same predviđaju isključivo papirni oblik menice.⁴⁹ Dakle, pravni okvir meničnog prava Republike Srbije počiva na principu fizičkog posedovanja dokumenta (menice), što je nespojivo sa elektronskom prirodom digitalne menice. U tom smislu, čini se da se digitalizacija menice u Srbiji može u potpunosti i uz isključenje svih dilema ostvariti priznavanjem elektronske forme menice kao punovažnog ekvivalenta ovog papirnog instrumenta. Kao uzor za uspostavljanje takvog pravnog rešenja u tom smislu mogao bi poslužiti UNCITRAL Model zakon o elektronskim prenosivim zapisima (*Model Law on Electronic Transferable Records – MLETR*),⁵⁰ čiji je cilj da uspostavi funkcionalno pravno priznanje elektronskih prenosivih dokumenata i instrumenata na

⁴⁸ Uslov punovažnosti izjave date u elektronskom obliku ispunjen je ukoliko je ona snabdevena kvalifikovanim elektronskim potpisom. Vid. M. Radović, „Tekstualna forma („pismeno, na papiru ili drugom trajnom nosaču podataka”) u srpskom i uporednom pravu”, *Harmonius*, 2016, 233–252.

⁴⁹ O unifikaciji meničnog prava, kao i o istorijskom razvoju meničnog prava Republike Srbije, vid. M. Bartoš, Z. Antonijević, V. Jovanović, 12–14.

⁵⁰ Vid. UNECE, White Paper Transfer of Model Law on Electronic Transferable Records - Compliant Titles, 2023, https://unece.org/sites/default/files/2023-09/WhitePaper_Transfer-MLETR.pdf, 20. 10. 2025.

međunarodnom nivou.⁵¹ Pomenuti Model zakon uvodi principe tzv. „kontrole” (*control*) kao digitalnog ekvivalenta tradicionalnom pojmu „zakonitog imaoca” menice, te principe „integriteta” i „jedinstvenosti” elektronskog dokumenta. Implementacijom ovih standarda omogućilo bi se da elektronska menica ima istu pravnu snagu, dokaznu vrednost i izvršnost kao i klasična menica sačinjena u pisanoj formi.⁵²

Drugi aspekt uspešnog sprovođenja postupka dematerijalizacije menice odnosio bi se na obezbeđivanje određenih institucionalnih i tehničkih pretpostavki. Naime, digitalizacija menice neminovno zahteva uspostavljanje pouzdanih informacionih sistema i registara koji bi obezbedili pouzdanu evidenciju, izdavanje i prenos elektronskih menica. Takvi sistemi morali bi da budu u skladu sa zahtevima Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju. Drugim rečima, tako ustrojeni sistemi trebalo bi da omoguće korišćenje kvalifikovanih elektronskih potpisa, vremenskih žigova i drugih naprednih mehanizama. U tom smislu, uloga poslovnih banaka, a pre svega Narodne banke Srbije bila bi ključna u stvaranju pouzdane infrastrukture, ali takođe i u nadzoru i sertifikaciji pomenutih sistema.

4.4. Preduslovi digitalizacije menice u Republici Srbiji

Inicijativa za elektronsku menicu (e-menica) u Republici Srbiji pokrenuta je krajem 2020. godine, kada su Savet stranih investitora (FIC),⁵³ Američka privredna komora u Srbiji i NALED zajedno ponudili predlog pravnog i tehničkog rešenja za digitalnu menicu.⁵⁴ Ključni motiv ogledao se u tome što menica u papirnom obliku zahteva fizičko potpisivanje i predaju, suprotno već zaživelom trendu digitalizacije, pa tako usporava privredni promet.⁵⁵

U tom cilju, s jedne strane, bilo bi neophodno da se postojeći propisi usaglaše sa digitalnim instrumentima. U meničnom pravu Republike Srbije, ipak, još uvek nije sprovedena zakonodavna reforma u pravcu digitalizacije meničnog sistema. Umesto toga, najavljeno je da će elektronske menice početi da se koriste

⁵¹ UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records, 2017, https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records, 20. 10. 2025. Vid. i: G. Finocchiaro, L. Castellani, „The UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records: Introduction and Overview”, *European Review of Private Law* 5/2023, 955–978.

⁵² O tendencijama izjednačavanja pismenih i elektronskih dokumenata u pogledu njihove pravne snage vid. J. Hughes, „The Internet and the Persistence of Law”, *Boston College Law Review* 2/2003, 389.

⁵³ Vid. Savet stranih investitora (FIC): Pregled regulatornih mera za ubrzavanje dalje digitalizacije finansijskih usluga u Srbiji, 2020, <https://fic.org.rs/wp-content/uploads/2020/12/FIC-inicijativa-Digitalizacija-finansijskih-usluga.pdf>, 15. 10. 2025.

⁵⁴ Inicijativa za e-Menicu, Beograd 2020, <https://fic.org.rs/wp-content/uploads/2020/12/Link-3-Inicijativa-eMenica.pdf>, 15. 10. 2025.

⁵⁵ Elektronizacija menice je „u interesu finansijskih organizacija i njihovih klijenata da se omogući efikasno i bezbedno poslovanje”. Inicijativa za e-Menicu, 1.

paralelno s papirnim menicama, te da će digitalni sistem sadržati sve elemente koji su zakonom propisani za papirnu menicu.⁵⁶ Istovremeno, Narodna banka Srbije (NBS) uložila je određene napore u pravcu razvijanja informatičkog rešenja i stvaranja mogućnosti poslovnim bankama da prihvate elektronsku menicu kao sredstvo obezbeđenja kredita.

Proces digitalizacije srpskog meničnog pravnog sistema zahteva angažovanje određenih resursa, složen je, te se kao takav suočava i sa brojnim izazovima. Prvi i osnovni izazov ogleda se u tome što važeći zakon o menici i menički registri poznaju isključivo menicu u pismenoj (papirnoj) formi. No, bez obzira na postojeće pravno okruženje, trenutno nepostojanje izričitih zakonskih odredaba o menici kao digitalizovanoj ispravi (elektronskom zapisu) moglo bi se prevazići ekstenzivnijim tumačenjem trenutno važećih meničnih pravila.

Tako se, najpre, osnov punovažnog izdavanja elektronskih menica može „obezbediti” na sledeći način. Naime, u samom pojmovniku Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju, tačnije članom 2, st. 1, tač. 4, elektronski dokument određen je kao „ (...) skup podataka sastavljen od slova, brojeva, simbola, grafičkih, zvučnih i video materijala, u elektronskom obliku”, dok je tačkom 2 predviđeno da elektronski oblik podatka predstavlja „ (...) digitalni zapis podataka pogodan za elektronsku obradu i prenos putem sredstava elektronske komunikacije”. Takođe, članom 7 istog zakona propisano je da se „elektronskom dokumentu ne može (...) osporiti punovažnost, dokazna snaga, kao ni pisana forma samo zato što je u elektronskom obliku”.

Tumačenjem citiranih odredaba u kontekstu digitalizacije menice može se nesporno zaključiti da i ove hartije od vrednosti, iako se tradicionalno izdaju i cirkulišu kao pismene isprave, ipak bez smetnji mogu bitisati i kao elektronski zapisi (elektronske menice). Činjenica da je članom 1 Zakona o menici propisana sadržina menične isprave, ne bi trebalo *prima facie* da isključi mogućnost da se i ove hartije od vrednosti izdaju u elektronskoj formi.⁵⁷

Uz navedeno zapažanje, potrebno je dodati i to da, bez obzira na činjenicu da zakonodavac propisuje *potpis* kao obavezan menični element, mogućnost izdavanja elektronskih menica ipak treba dopustiti jer u digitalnoj sferi kvalifikovani elektronski potpis predstavlja pandan svojeručnom potpisu na hartiji. Kvalifikovani elektronski potpis izdaje se na osnovu kvalifikovanog sertifikata koji izdaje ovlašćeni pružalac usluga od poverenja, te se njime na nesumnjiv način potvrđuje identitet potpisnika i integritet čitavog elektronskog dokumenta. Imajući u vidu do sada citirane odredbe, može se zaključiti da se menica izdata na elektronskom nosaču podataka može smatrati punovažnom pod uslovom da sadrži sve bitne elemente propisane citiranom odredbom Zakona o menici i da je praćena kvalifikovanim elektronskim potpisom svog izdavaoca.

⁵⁶ Narodna banka Srbije, Svet bankarstva i investicija, decembar 2023 – pitanja u vezi sa uvođenjem elektronskih menica, <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=19449>, 19. 10. 2025.

⁵⁷ V. Pešić, „Elektronska menica kao potencijalno novi institut srpskog prava”, *Pravo i privreda* 2/2023, 646.

Polazeći od teorije po kojoj se menica smatra izdatom u momentu kada je izdavalac preda (uruči) zakonitom imaocu, postavlja se pitanje kako bi „predaja menice” trebalo da se izvrši u slučaju kada bi menica bila sačinjena na elektronskom nosaču.⁵⁸ Čini se da bi se pomenuta „dilema” mogla razrešiti polazeći od čl. 13, st. 1 Zakona o elektronskom dokumentu, koji predviđa da se prijem elektronskog dokumenta dokazuje potvrdom o prijemu. Takođe, već pomenuta odredba čl. 2, st. 1, tač. 2 istog zakona predviđa i da se elektronski podatak prenosi „putem sredstava elektronske komunikacije”. Tumačenjem citiranih odredaba u kontekstu problematike izdavanja elektronskih menica može se izvesti zaključak da se elektronska menica, pošto se kreira na elektronskom nosaču podataka, čini dostupnom (stavlja na raspolaganje) zakonitom imaocu posredstvom sredstava elektronske komunikacije. Od momenta prijema, elektronska menica smatra se izdatom, a da bi njenom imaocu bilo potvrđeno svojstvo meničnog poverioca, neophodno je izdavanje potvrde o prijemu.

Pitanje indosiranja, te potpisivanja elektronske menice od strane indosanta, treba u postojećem normativnom okviru rešavati na isti način kao i u slučaju njenog izdavanja, tj. onako kako je predloženo u prethodnom pasusu. Isti bi slučaj bio i u kontekstu akceptiranja, akcepta intervencijom, te avaliranja elektronske menice. Pritom, u slučaju akceptiranja potrebno je napomenuti i to da bi problematiku „prezentacije” digitalne menice na akcept trebalo rešavati tako što zakoniti imalac elektronske menice izvrši meničnu radnju prezentacije na akcept upućivanjem zahteva za akcept trasatu posredstvom sredstava elektronske komunikacije. Čini se da bi na isti način trebalo postupati i prilikom rešavanja dileme u pogledu načina prezentacije elektronske menice na isplatu.

Na osnovu navedenog može se zaključiti da je i u postojećem normativnom okviru, uz odgovarajuće ciljno tumačenje relevantnih zakonskih odredaba, izdavanje elektronskih menica pravno izvodljivo.⁵⁹ Ipak, radi prilagođavanja pravnog sistema društvenim potrebama i novonastalim posledicama ubrzanog tehnološkog razvoja,⁶⁰ sugerise se svakako da se *de lege ferenda* sprovedu potrebe izmene meničnog zakonodavstva. Izmene bi trebalo da se kreću u smeru izričitog predviđanja elektronske menice kao posebne forme ove hartije od vrednosti i njenog posebnog normiranja, u cilju izbegavanja ekstenzivnih tumačenja i svih potencijalnih dilema u pogledu (ne)mogućnosti postojanja i bitisanja digitalizovanih menica u savremenom poslovnom okruženju.

Pored normativnih uslova (postojećih ili kreiranih *pro futuro*), drugi važan i neophodan preduslov za realizaciju procesa dematerijalizacije menice i digitalizacije meničnopravnog sistema sastoji se u razvijanju tehničko-informatičke infrastrukture koja će imati odgovarajući kapacitet da omogući da digitalne menice zažive i u poslovnoj praksi. Dakle, neophodno je poraditi i na stvaranju tehničkih

⁵⁸ O teoriji emisije kao o jednoj od tradicionalnih teorija o momentu nastanka menice vid. M. Bartoš, Z. Antonijević, V. Jovanović, 17.

⁵⁹ Upor. V. Pešić, 646.

⁶⁰ A. Lj. Čirić, 120.

uslova koji bi obezbedili primenu meničnopravnih pravila (zasad postojećih, uz ekstenzivna tumačenja; a *pro futuro* novih, krojenih isključivo po meri potreba digitalizacije).

U tom kontekstu, rad na razvijanju tehničko-tehnoloških preduslova je početak i odvija se u nekoliko pravaca. Budući da jedan od neophodnih „poduhvata” u tom smeru podrazumeva razvijanje aplikacije koja će predstavljati informatičku potporu i podršku tome da digitalne menice zažive, Narodna banka Srbije radi na uspostavljanju centralnog registra elektronskih menica. Reč je o centralizovanom sistemu koji će predstavljati platformu preko koje će korisnici moći da kreiraju menice, da ih registruju, indosiraju, te da ih, u krajnjoj liniji, i naplaćuju. U tom smislu, kako je najavljeno, Centralni registar elektronskih menica predstavljao bi nadgradnju nad postojećim registrom menica koji takođe vodi Narodna banka Srbije.⁶¹ Imajući i to u vidu, može se zaključiti da se proces dematerijalizacije menica⁶² umnogome oslanja na postojeću bazu podataka. S obzirom na to da je Narodna banka Srbije preduzela i odgovarajuće korake u smeru prilagođavanja informaciono-komunikacionih tehnoloških sistema (IKT sistema) poslovnih banaka radi omogućavanja upotrebe elektronskih menica u bankarskom okruženju, trebalo bi da preduzimanje svih meničnih radnji korisnicima bude omogućeno posredstvom bankarske usluge elektronskog odnosno mobilnog bankarstva.⁶³

Iako je temelj za pilotiranje elektronskih menica u Srbiji postavljen, prelazak iz faze „testiranja” u punu operativnu upotrebu razvijenih rešenja još se nije dogodio. Izgleda da je za okončanje procesa pripreme informatičko-tehničke „podloge” neophodno uložiti dodatne napore. Nužno je, npr., osigurati da registri i platforme različitih poslovnih banaka (odnosno privatnih provajdera) mogu nesmetano razmenjivati podatke i prenositi menice. Takođe, neophodno je razviti

⁶¹ Centralni registar elektronskih menica (CReM) počinje sa radom 1. decembra 2025. godine. „CReM je savremena digitalna platforma koju je razvila Narodna banka Srbije i koja omogućava da se sve radnje u vezi s menicama – njihovo kreiranje, izdavanje, prenos, podnošenje na naplatu i brisanje – obavljaju elektronski, brzo, efikasno i bez papirne dokumentacije. To će značajno ubrzati poslovanje i uštedeti vreme i troškove kako privredi tako i građanima. Svi podaci o elektronskim menicama biće bezbedno čuvani u CReM-u kao sastavnom delu Registra menica i ovlašćenja koji ima pravni status javne knjige – što će obezbediti potpunu transparentnost, pouzdanost i pravnu sigurnost u prometu elektronskih menica. Klijenti će Centralnom registru pristupati preko aplikacija elektronskog odnosno mobilnog bankarstva, uz korišćenje kvalifikovanog elektronskog potpisa (ConsentID aplikacija Kancelarije za IT i elektronsku upravu) za potpisivanje elektronskih menica i drugih bitnih radnji. Za upotrebu elektronske menice u sudskom i izvršnom postupku koristiće se izvod iz CReM-a, kao javna i verodostojna isprava koju izdaje Narodna banka Srbije”. Vid. Pravni portal, Uskoro elektronske menice, 2025, <https://www.pravniportal.com/uskoro-elektronske-menice/>, 4. 11. 2025;

„Narodna banka Srbije bliže uređuje elektronsku menicu, centralni registar elektronskih menica i zvaničan izvod elektronske menice iz ovog člana, evidentiranje elektronske menice, njeno brisanje i korišćenje u okviru ovog registra, pristup tom registru i obaveze banaka u vezi s tim pristupom i korišćenjem elektronskih menica, kao i druga pitanja od značaja za rad tog registra”. Čl. 66, st. 7 Zakon o platnim uslugama.

⁶² Neovisno od menica, u literaturi se generalno o dematerijalizovanim hartijama od vrednosti govori kao o „uknjiženim”. Tako se ističe da „Kod uknjižene hartije od vrednosti ne postoji materijalni nosač te volje koji bi omogućio njeno fizičko odvajanje od njenog tvorca, a time i njeno emitovanje. Ona nastaje i prenosi se upisima u računovodstvenoj evidenciji ovlašćenog računovođe hartija od vrednosti, saglasno pravilima iz zakona”. Vid. M. Vitez, 129.

⁶³ Narodna banka Srbije, Svet bankarstva i investicija, decembar 2023 – pitanja u vezi sa uvođenjem elektronskih menica, 2024.

i odgovarajuću sigurnosnu infrastrukturu, te u tom smislu uspostaviti odgovarajuće mehanizme koji će čitav sistem učiniti imunim na napade potencijalnih hakera. Dalje, potrebno bi bilo celokupni sistem umrežiti sa odgovarajućim nadležnim institucijama (sudovima, javnim izvršiteljima) kako bi kao takav mogao nesmetano da funkcioniše i u kontekstu izvršnih postupaka po osnovu elektronske menice kao verodostojne isprave.⁶⁴ Najzad, kako bi sistem digitalnih menica nesmetano funkcionisao, te kako ne bi ostao mrtvo slovo na papiru, čini se neophodnim organizovati edukacije i obezbediti odgovarajuću korisničku podršku potencijalnim učesnicima u poslu povodom elektronske menice.⁶⁵

U krajnjoj liniji, može se reći da proces digitalizacije menice u Srbiji ne predstavlja samo tehničko već i sistemsko pitanje modernizacije prava. Stoga realizacija ovog procesa nužno zahteva sinergiju zakonodavca, finansijskih institucija, IT sektora i stručne javnosti. Premda je put elektronizacije u ovoj oblasti složen i dugotrajan, digitalna menica predstavlja budućnost finansijskog prometa, a njeno konačno implementiranje bilo bi važan korak u smeru potpune digitalne transformacije privrednog prava Republike Srbije.

4.5. Korak dalje u pravcu modernizacije poslovanja sa menicama: upotreba veštačke inteligencije

Pored digitalizacije menice, u ovom odeljku rada autor pokušava da ode korak dalje, te ispita kakve bi benefite, u okviru prethodno uspostavljenog sistema digitalnih menica, donela i upotreba veštačke inteligencije. Na samom početku potrebno je naglasiti da je postavljanje pitanja primene veštačke inteligencije u kontekstu digitalizacije menica još uvek daleko od realnosti. Naime, kako u Republici Srbiji proces digitalizacije menica nije finalizovan, tako ni primena veštačke inteligencije u ovom kontekstu zasigurno još nije moguća, te bi se stoga *a priori* moglo činiti suvišnim govoriti o ovom pitanju. Ipak, kako je digitalizacija neminovnost, nesporno je da će do nje, pre ili kasnije, doći. Samim tim, onda kada digitalizovani menični sistem konačno zaživi u praksi i postane deo svakodnevnih rutina poslovanja, deluje prilično izvesno da će se u određenom momentu u budućnosti postaviti i pitanje primene veštačke inteligencije u ovom kontekstu.

⁶⁴ U kontekstu elektronske menice kao verodostojne isprave, umesto originala, mogu se koristiti i izvodi o elektronskoj menici. Vid. čl. 66, st. 5 Zakon o platnim uslugama. Izvode o elektronskoj menici izdavaće Narodna banka Srbije: „Narodna banka Srbije upravlja centralnim registrom elektronskih menica, koji je sastavni deo registra iz stava 3. ovog člana i izdaje izvod iz stava 5. tog člana, koji ima svojstvo verodostojne i javne isprave.”, čl. 66, st. 7, Zakon o platnim uslugama;

Više o verodostojnim ispravama, vid. N. Bodiroga, *Novi izvršni postupak*, 2. izdanje, Beograd 2022, 2016–2019.

⁶⁵ Tako je, na primer, uspešnost procesa digitalizacije u oblasti obrazovanja, zavisila ne samo od tehničke infrastrukture, već i od organizovanih edukacija, razvijanja digitalne kompetencije učesnika i kontinuirane korisničke podrške. Vid. S. N. Vodneva, I. A. Donina, T. E. Klets, „Teacher Readiness for Digital Transformation of the Educational Process”, *International Scientific Conference Perishable and Eternal: Mythologies and Social Technologies of Digital Civilization*, 2021, 849–855; Primer se koristi radi ilustracije kako, generalno, u svim oblastima digitalizacije, treba obezbediti spremnost učesnika za efikasnu upotrebu digitalnog sistema.

Stoga autor analizira potencijalni način primene veštačke inteligencije u budućem digitalizovanom meničnom sistemu. Tako se ispituju načini na koje bi se veštačka inteligencija u ovom kontekstu mogla tehnički koristiti i anticipiraju benefiti koje bi donela njena upotreba. Pored benefita, upotreba veštačke inteligencije u *pro futuro* digitalizovanoj „meničnoj eri” zasigurno bi generisala i određene rizike. Autor stoga nastoji da i potencijalne rizike identifikuje, te ponudi određene predloge u pravcu njihovog otklanjanja.

Prvo pitanje koje se na ovom mestu može postaviti tiče se problematike na koji bi način primena veštačke inteligencije u opisanom kontekstu mogla da dođe u obzir. U tom smislu, jedan od načina implementiranja AI sistema u čitav proces podrazumevao bi da prethodno digitalizovane menice budu elektronski evidentirane u centralizovanom sistemu e-menica. Pristup pomenutom sistemu trebalo bi da imaju svi učesnici meničnog pravnog odnosa, sa ovlašćenjima koja bi zavisila od uloge svakog učesnika u konkretnom odnosu.

Tako bi, na primer, izdavalac menice (trasant) imao pristup samo u pogledu mogućnosti provere njenog statusa. Na taj način bi on, primera radi, mogao da se „informiše” o trenutnom svojstvu zakonitog imaoca menice, zatim o tome da li je menica dospela na naplatu, da li je akceptirana, da li je isplaćena i da li je potencijalno protestovana. Takođe, prijavljivanjem na platformu, trasant bi mogao da dođe i do informacije u pogledu toga da li je povodom menice pokrenut regresni postupak i protiv kog regresnog dužnika, da li je menica zastarela i sl. Drugim rečima, trasant bi posredstvom tako razvijene platforme trebalo da bude u mogućnosti da dođe do svih informacija u vezi sa menicom, a koje su od značaja za njegov meničnopravni položaj. Čini se da bi isto trebalo da važi i u pogledu ostalih meničnih dužnika.

Generalno, čini se da bi bilo korisno omogućiti svim dužnicima po menici da isplate meničnu sumu tako što bi, uz sve potrebne bezbednosne zahteve, aplikacija bila direktno povezana sa sistemom poslovnih banaka. Na taj način, menični dužnik bi bio u mogućnosti da, prethodno videvši da je menica dospela na naplatu, istu menicu plati tako što bi za menični iznos zadužio svoj račun u korist odobrenja računa meničnog poverioca.⁶⁶

Kada je reč o trasatu koji još uvek nije deo meničnog dužničko-poverilačkog odnosa (nije akceptirao menicu), čini se da bi, do momenta kada menicu akceptira, njegov pristup informacijama trebalo da bude ograničen na određeni krug informacija o učesnicima u meničnom poslu (npr. ko je izdavalac, ko je remitent), jer bi za trasata pomenute informacije mogle da budu značajne prilikom donošenja odluke da akceptira menicu. Takođe, trasatu bi posredstvom aplikacije trebalo omogućiti i preduzimanje radnje akceptiranja.

Konačno, ovlašćenja meničnog poverioca (zakonitog imaoca menice) trebalo bi da budu najšire postavljena. Pored informisanja o statusu njegove menice, bilo bi neophodno da se zakonitom imaocu omogući da posredstvom aplikacije

⁶⁶ O transferu odobrenja kao načinu iniciranja platne transakcije vid. M. Radović, 251–252.

preduzima sve meničnopravne radnje radi očuvanja meničnih prava te naplate menične svote (kao što su primera radi: prezentacija na akcept, prezentacija na isplatu, podizanje protesta, sprovođenje notifikacije, pokretanje postupka dobrovoljne ili prinudne, redovne ili regresne naplate menice). Nakon isplate obaveze, zakoniti imalac menice bio bi ovlašćen da putem aplikacije inicira i njeno brisanje iz sistema. Uz to, iniciranje brisanja mogao bi da zahteva i svaki dužnik po menici, čijem zahtevu bi moralo da bude udovoljeno, uz dokazivanje da je menična obaveza zaista prestala.

No, pored pomenutih ovlašćenja koje bi poveriocu trebalo staviti na raspolaganje, aspekt unapređenja njegovog položaja u eri digitalnih menica mogao bi da se odnosi na uvođenje mogućnosti primene veštačke inteligencije. U tom smislu, veštačka inteligencija ogledala bi se u dodatnom softverskom rešenju (ekstenziji, nadgradnji), koje bi bilo sastavni deo aplikacije pomoću koje imalac menice pristupa svojoj digitalizovanoj menici. Takvo softversko rešenje moglo bi da obavlja mnoge radnje za račun svog poverioca. Tako bi veštačka inteligencija mogla da pratiti rokove dospelosti menice umesto poverioca, te da upozori poverioca o nastupanju dospeća njegove menice. Položaj imaoca menica u tom kontekstu bio bi olakšan jer bi vreme nastupanja dospelosti menice, po pravilu, za njegov račun, proveravala ažurna veštačka inteligencija. Nastupanjem dospelosti, te obaveštavanjem zakonitog imaoca, veštačka inteligencija mogla bi za račun imaoca menice da generiše i zahtev za isplatu menice koji bi kasnije zakoniti imalac, posredstvom sredstava elektronske komunikacije, uputio odgovarajućem meničnom dužniku. Veštačka inteligencija bi takođe mogla da za račun i u korist zakonitog imaoca prati i rokove zastarelosti meničnog potraživanja, te da, na primer, periodično upozorava imaoca o tome, sve sa ciljem sprečavanja nastupanja zastarelosti.⁶⁷ Takođe, sistem AI mogao bi da analizirati i kreditnu sposobnost meničnih dužnika,⁶⁸ te da u skladu s tim i usmerava zakonitog imaoca u odnosu na kog meničnog dužnika je „najisplativije” uputiti zahtev za naplatu menice. Isto tako, na planu naplate, uloga veštačke inteligencije bila bi i praćenje da li je i u kom momentu došlo do isplate menične obaveze, te istu informaciju proslediti zakonitom imaocu radi storniranja menice. Najzad, veštačka inteligencija mogla bi imati i kapacitet da proverava da li su se stekli uslovi za prinudno izvršenje menice i ukoliko jesu, da na to ukaže zakonitom imaocu menice, ili da mu čak potencijalno i generiše predlog za izvršenje koje bi on dalje uputio nadležnom organu radi sprovođenja izvršnog postupka.

Pored prethodno navedenih faktičkih radnji, u perspektivi potencijalno bi moglo da se razmišlja i o uvođenju odgovarajućeg normativnog okvira koji bi omogućio veštačkoj inteligenciji da u ime i za račun zakonitog imaoca menice preduzima i određene pravne radnje. Na primer, umesto da veštačka inteligencija samo detektuje i dalje saopšti (prosledi) zakonitom imaocu menice činjenicu da

⁶⁷ Detaljno o pitanju zastarelosti meničnih potraživanja vid. M. Bartoš, Z. Antonijević, V. Jovanović, 154–156.

⁶⁸ Ispitivanje kreditne sposobnosti najsvojstvenije je bankama. One ocenjuju kako formalnu tako i materijalnu kreditnu sposobnost potencijalnih klijenata. Vid. I. Jankovec, *Privredno pravo*, Beograd 1999, 606.

je menica dospela, moglo bi se razmišljati i o davanju „punomoćja” veštačkoj inteligenciji da u ime i za račun zakonitog imaoa „pravno istupa” tako što će automatizovano podnositi zahteve za isplatu menice (preduzeti digitalizovanu meničnu radnju prezentacije na isplatu). Isto tako, umesto da veštačka inteligencija, pošto je identifikovala da su se stekli uslovi za izvršenje, samo generiše predlog za izvršenje i prosledi ga zakonitom imaoцу menice, odgovarajuća izmena zakonodavnog okvira mogla bi, čini se, da omogući da sama veštačka inteligencija tako generisan predlog uputi nadležnim organima.

Zamisao da veštačka inteligencija automatizovano pravno deluje u ime i za račun svog korisnika (zakonitog imaoa menice) prilično je ambiciozna u postojećim pravnim okvirima. Za njenu eventualnu realizaciju bilo bi potrebno sprovesti obimnije zakonske izmene i uvesti institute koji bi u potpunosti pratili trend razvoja tehnologije i sve veću atraktivnost veštačke inteligencije. U tom smislu, jedan od načina koji bi se mogao ponuditi kao potencijalno rešenje bilo bi uvođenje instituta elektronskog zastupnika u pravni poredak Republike Srbije.⁶⁹ Reč je o pravnom institutu poznatom u anglosaksonskom pravu (SAD,⁷⁰ Kanada⁷¹), kojim se priznaje punovažnost pravnim poslovima koje je računarski program (veštačka inteligencija, tzv. „elektronski zastupnik”) preduzeo u ime i za račun svog korisnika.⁷² Punovažnost tako preduzetih pravnih radnji počiva na tome što je vlasnik računarskog programa prethodno u program pohranio odgovarajuće komande, usmerivši ga u kom pravcu treba *pro futuro* da deluje. Stoga tehnika zaključenja takvih ugovora počiva na tome da veštačka inteligencija, prilikom preduzimanja pravnih poslova i radnji, postupi samostalno, bez nadzora svog vlasnika, s tim da ju je vlasnik prethodno instruisao u pogledu smera delanja.⁷³ Budući da institut elektronskog zastupanja nije poznat pravnom sistemu Republike Srbije, čini se poželjnim da se *pro futuro* razmisli o njegovom uvođenju.⁷⁴

Upotreba veštačke inteligencije u svrhu modernizacije i olakšavanja meničnog poslovanja, sve i kada u perspektivi potencijalno zaživi, ipak bi trebalo da ostane

⁶⁹ U domaćoj pravnoj teoriji sreće se određenje elektronskog zastupnika kao „poluautomatizovanog računarskog programa koji je sposoban da izvrši posebne zadatke umesto čoveka koji mu daje komande”. N. Jovanović, Uvod u *common law* pravo, Beograd 2015, 338.

⁷⁰ Vid. čl. 2, tač. 6 Jednoobraznog zakona o elektronskim transakcijama (Uniform Electronic Transactions Act – UETA); vid. i čl. 102, tač. 27 Jednoobrazni zakon o računarskom prenosu informacija (Uniform Computer Information Transactions Act – UCITA).

⁷¹ Vid. Jednoobrazni zakon o elektronskoj trgovini (Uniform Electronic Commerce Act – Consolidation), 13, [https://www.ulcc-chlc.ca/ULCC/media/EN-Uniform-Acts/Uniform-Electronic-Commerce-Act-\(Consolidation 2011\)_1.pdf](https://www.ulcc-chlc.ca/ULCC/media/EN-Uniform-Acts/Uniform-Electronic-Commerce-Act-(Consolidation 2011)_1.pdf), 15. 10. 2025.

⁷² Priznavanje punovažnosti pravnim poslovima koje je preduzela veštačka inteligencija u literaturi se pravda argumentom da je potrebno iskoristiti razvoj tehnologije koji je omogućio olakšano preduzimanje pravnih poslova. Vid. I. Kambovski, „Nova koncepcija usluga – elektronska trgovina vis-a-vis”, u: *Zbornik radova „Uslužno pravo”* (ur. M. Mićović), Kragujevac 2013, 149.

⁷³ Detaljno o elektronskom zastupanju, te funkciji elektronskih zastupnika u postupku zaključenja ugovora, vid. M. Momčilov, „Izazovi zaključenja ugovora putem elektronskog zastupnika – predlog za uređenje *de lege ferenda*”, u: *Izazovi i otvorena pitanja uslužnog prava* (ur. D. Vujisić), Kragujevac 2024, 136–155.

⁷⁴ O problematiki priznavanja punovažnosti ugovorima zaključenim korišćenjem veštačke inteligencije u srpskom i evropskom pravu vid. *Ibid.*, 145–148.

fakultativna mogućnost za zakonite imaoce menice, a ne njihova obaveza. Naime, posmatrano sa informatičkog aspekta, „aktiviranje” usluge veštačke inteligencije zakoniti imaoći mogli bi da izvrše u okviru svoje osnovne aplikacije posredstvom koje pristupaju elektronskoj menici. Pristupanjem pomenutoj platformi, zakonitim imaoćima trebalo bi da stoji na raspolaganju *opcija* da se izjasne da li žele da u meničnom poslovanju koriste usluge veštačke inteligencije, te ukoliko žele, koje konkretne opcije žele da aktiviraju (npr. da li žele da im veštačka inteligencija samo prosleđuje određene informacije, ili pak žele *premium* verziju koja bi im potencijalno omogućila i elektronsko zastupanje). S tim u vezi, usluge korišćenja veštačke inteligencije trebalo bi pružati uz naknadu, a visina naknade koju bi korisnici (zakoniti imaoći) plaćali mogla bi da zavisi od toga za koje su usluge prethodno optirali.

Iako primena veštačke inteligencije u digitalizovanom meničnom svetu umnogome olakšava poslovanje zakonitim imaoćima, njena upotreba ipak generiše i razne rizike koje je potrebno predvideti i sprečiti ih, te regulisati i pitanje odgovornosti za eventualnu štetu koju primena AI može da prouzrokuje. U tom smislu, moguće je da, prilikom „praćenja” statusa e-menice u pogledu (ne)isplate, mogućnosti regresa, „vođenja računa” o rokovima njene dospelosti, rokovima nastupanja zastarelosti i sl., veštačka inteligencija pogreši. Tako, na primer, zamislivo je da veštačka inteligencija propusti da identifikuje istek roka zastarelosti menice,⁷⁵ te da o opasnosti od nastupanja zastarelosti propusti da obavesti zakonitog imaoća menice.⁷⁶ U tom slučaju, imalac menice rizikovao bi da njegovo potraživanje ostane nenaplaćeno ukoliko bi menični dužnik istakao prigovor zastarelosti menice. Postavlja se pitanje: ko bi definitivno snosio štetu takvog propusta?

U vezi sa time, u ovom momentu moglo bi se reći da bi krajnji ishod trebalo da zavisi od uzroka propusta. Ukoliko je greška veštačke inteligencije nastala kao posledica pogrešnog instruisanja od strane imaoća menice (imalac menice je u softver pohranio pogrešne podatke), tada bi sam imalac definitivno snosio štetu, imajući u vidu da se propust veštačke inteligencije faktički može pripisati njemu. Situacija bi bila drugačija ako bi propusti veštačke inteligencije nastupili kao posledica određenih sistemskih nedostataka, te eventualnih hakerskih napada. U tom slučaju bi krajnju odgovornost za štetu „podneo” subjekt koji je kreirao računarski program.

U pogledu osnova odgovornosti za štetu, čini se da bi najadekvatnije rešenje bilo predložiti *objektivnu* odgovornost proizvođača softvera zato što je bavljenje delatnošću proizvodnje softvera veoma unosna delatnost, a njeno obavljanje istovremeno se može smatrati opasnim.⁷⁷ Iz tog razloga, čini se prihvatljivim da se kao osnov odgovornosti kreatora veštačke inteligencije predvidi *rizik*, a ne njegova

⁷⁵ Zastarela potraživanja predstavljaju prirodne obligacije (*obligationes naturales*) koje, kao takve, nisu snabdevene građanskopravnom sankcijom koja bi „štitila” njihovo izvršenje. O prirodnim obligacijama vid. S. Stanišić, 240–252.

⁷⁶ Korektiv negativnih posledica nastupanja zastarelosti meničnog potraživanja ogleda se u institutu neopravnog obogaćenja. Više o ovom institutu vid. M. Vasiljević, 518–519.

⁷⁷ Vid. O. Antić, *Obligaciono pravo*, Beograd 2011, 492; U režimu odgovornosti za štetu zbog opasne delatnosti uzročnost se pretpostavlja, pa se odgovornost zasniva na riziku, tj. na činjenici obavljanja takve (opasne) delatnosti. Vid. S. Stanišić, 209.

krivica.⁷⁸ U pogledu prirode odgovornosti, u ovom stadijumu istraživanja izgleda prihvatljivo predložiti da odgovornost proizvođača softvera bude deliktna, jer bi kao takva, primenom načela integralne naknade,⁷⁹ obezbedila potpuno obeštećenje zakonitih imalaca, što se čini adekvatnim rešenjem. Štaviše, između korisnika usluga veštačke inteligencije (zakonitog imaoa menice) i proizvođača softvera ne bi ni postojao direktan ugovorni odnos, već bi se odnos između ova dva subjekta uspostavljao posredstvom trećeg lica (najverovatnije Narodne banke Srbije), te se iz tog razloga i tim pre ne bi moglo govoriti o mogućnosti zasnivanja ugovorne odgovornosti proizvođača softvera prema zakonitom imaoa menice.⁸⁰

Iako su na ovom mestu anticipirane određene mogućnosti, identifikovani potencijalni problemi, te ponuđeni predlozi za njihovo prevazilaženje koje autor u ovom trenutku „vidi” kao adekvatne, potrebno je reći da je za ispravno prognoziranje „sudbine” veštačke inteligencije u kontekstu digitalizovanih menica prerano. Otuda svakako ostaje da vreme i dalji tehnološki razvoj pokažu put kojim će se modernizacija meničnog poslovanja kretati u godinama koje dolaze. Stoga, analiza sprovedena u ovom radu, te predlozi koje je autor ponudio, mogu poslužiti kao polazna osnova za neka kasnija istraživanja za kojima će se, čini se, pojaviti realna potreba u nekom momentu bliske budućnosti.

5. ZAKLJUČAK

Digitalizacija meničnog sistema predstavlja nezaobilazan korak u modernizaciji finansijskog i pravnog prometa Republike Srbije. Iako je proces još u začetku, jasno je da prelazak sa papirnih na elektronske menice donosi niz prednosti – od smanjenja administrativnih troškova i povećanja pravne sigurnosti, do unapređenja efikasnosti poslovanja. Međutim, uspešna implementacija digitalizovanih menica zahteva istovremeni razvoj pravnog, tehničkog i institucionalnog okvira koji će osigurati bezbednost podataka i pravnu valjanost elektronskih instrumenata.

Kao logičan nastavak procesa digitalizacije, nameće se pitanje integracije veštačke inteligencije u sistem e-menica. Iako se njena primena u ovom trenutku čini futurističkom, jasno je da bi ona u perspektivi mogla doprineti dodatnom stepenu automatizacije, transparentnosti i efikasnosti meničnih odnosa. Istovremeno, ona otvara i nova pitanja pravne prirode – od normativnog priznanja „elektronskog zastupnika” do definisanja odgovornosti u slučaju štete nastale radom AI sistema.

Stoga digitalizacija menica ne treba da bude konačni cilj, već temelj za buduću integraciju naprednih tehnologija u pravni sistem. Samo pažljivim balansiranjem između tehnološkog napretka i pravne sigurnosti moguće je stvoriti savremeni menični sistem koji će u potpunosti odgovoriti zahtevima digitalnog doba.

⁷⁸ Detaljnije o vrstama odgovornosti s obzirom na osnov vid. J. Radišić, *Obligaciono pravo, opšti deo*, Niš 2017, 209–215.

⁷⁹ O principu integralne naknade vid. O. Antić, 519.

⁸⁰ O odnosu ugovorne i vanugovorne (deliktne) odgovornosti vid. J. Radišić, 201–206; O. Antić, 454.

DIGITALIZATION OF THE BILL OF EXCHANGE AND THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR THE PURPOSE OF MODERNIZING BILL OF EXCHANGE OPERATIONS

Summary

The paper analyses the process of digitalization of bill of exchange law in the Republic of Serbia, focusing on the challenges, prerequisites, and potential application of artificial intelligence in the context of electronic bills of exchange. The research shows that the transition from paper-based to electronic bills requires adjustments to the legislative framework, the development of technical infrastructure, and user education. Special attention is devoted to normative aspects, including the possibility of extensive interpretation of existing legal provisions and the need for appropriate *de lege ferenda* amendments. The paper also explores the prospective role of artificial intelligence in automating the monitoring of bill obligations, assessing the debtor's creditworthiness, managing maturity and limitation periods, and potentially providing electronic representation of bill holders.

Risks related to the use of AI are also analysed, including liability for possible errors and cyberattacks, with a proposed model of strict (objective) tort liability for software developers. The paper concludes that the digitalization of bills of exchange represents a key step in the modernization of Serbia's financial and legal systems, while the application of artificial intelligence offers additional potential to improve the efficiency and security of bill of exchange operations.

Keywords: Bill of Exchange Digitization, Electronic Bill of Exchange, Artificial Intelligence, Legal Challenges, Financial Transaction.

Literatura

- Antić, O. *Obligaciono pravo*, Beograd 2011.
- Antonijević, Z., Petrović, M. Lj., Pavićević B. *Bankarsko pravo*, Beograd 1982.
- Bartoš, M., Antonijević, Z., Jovanović, V. *Menično i čekovno pravo*, Beograd 1953.
- Bayley, J. *Bills of Exchange*, Cash Bills and Promissory Notes, Boston 1826.
- Bodiroga, N. *Novi izvršni postupak*, 2. izdanje, Beograd 2022.
- Brkljača, K., Načinović Prskalo, L., Brkić Bakarić, M. „Pregled prednosti i nedostataka digitalizacije, digitalnih rešenja, tehnologija i aplikacija korištenih

- u vrijeme pandemije", *Zbornik Veleučilišta u Rijeci* 1/2024, 375–393, <https://doi.org/10.31784/zvr.12.1.23>
- Chalupa, R. „Abuse of the bill of exchange in business environment”, u: *Pravo i multidisciplinarnost* (ur. S. Knežević, M. Nastić), Niš 2019, 429–444.
- Ćirić, A. Lj. *Međunarodno trgovinsko pravo (opšti deo)*, Niš 2010.
- Czaplicki, P. „The Electronic Bill of Exchange Concept from an International Perspective”, *Bialystok Legal Studies* 5/2021, 187–195.
- Finocchiaro, G., Castellani, L. „The UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records: Introduction and Overview”, *European Review of Private Law* 5/2023, 955–978. <https://doi.org/10.54648/erpl2023039>
- Gamertsfelder, L. „Electronic Bills of Exchange: Will the Current Law Recognise Them?”, *University of New South Wales Law Journal* 2/1998, <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/1998/50.html>, 23. 10. 2025.
- Hodgson, A. J. *Shipping Documents*, London 1925.
- Hughes, J. „The Internet and the Persistence of Law”, *Boston College Law Review* 2/2003, 359–396.
- Jankovec, I. *Privredno pravo*, Beograd 1999.
- Janković, S. „Pravni (be)značaj pokrića kod menice i čeka”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 3/2020, 159–178.
- Jovanović, N., Radović, V., Radović, M. *Trgovinsko pravo*, Beograd 2020.
- Jovanović, N. *Uvod u common law pravo*, Beograd 2015.
- Kambovski, I. „Nova koncepcija usluga – elektronska trgovina vis-a-vis”, *Zbornik radova „Uslužno pravo”* (ur. M. Mićović), Kragujevac 2013, 149–156.
- Keča, R., Knežević, M. S. *Građansko procesno pravo*, Službeni glasnik 2023.
- Kyd, S. *Treatise on the Law of Bills of Exchange and Promissory Notes*, Maryland 1800.
- Milićević, S. *Hartije od vrednosti (menica i ček)*, Beograd 1981.
- Momčilov, M. „Domašaj klauzule „bez regresa“ u kontekstu forfetiranja meničnog pravnog potraživanja”, *Strani pravni život* 2/2024, 167–193. https://doi.org/10.56461/SPZ_24201KJ
- Momčilov, M. „Izazovi zaključenja ugovora putem elektronskog zastupnika – predlog za uređenje *de lege ferenda*”, u: *Izazovi i otvorena pitanja uslužnog prava* (ur. D. Vujisić), Kragujevac 2024, 135–155, <https://doi.org/10.46793/XXMAJSKO1.135M>
- Momčilov, M. „Prekid niza indosamenata kao razlog ništavosti prenosa menice – primer 'skrivenog avala'”, *Pravo i privreda* 2/2023, 578–600. https://doi.org/10.55836/PiP_23217A
- Nestorović, Đ. B. *Menično pravo u teoriji i sudskoj praksi*, Beograd 1912.
- Nikolova Marković, A., Stajić, L. „Građansko pravo i digitalizacija: izazovi i mogućnosti”, *Megatrend revija* 2/2022, 303–312.
- Pešić, V. „Elektronska menica kao potencijalno novi institut srpskog prava”, *Pravo i privreda* 2/2023, 629–649, https://doi.org/10.55836/PiP_23219A

- Popović, D. V., Jovanović, M. *Pravo interneta: odabrane teme*, Beograd 2017.
- Radišić, J. *Obligaciono pravo, opšti deo*, Niš 2017.
- Radović, M. *Platni promet – pravo bankarskih platnih usluga*, Beograd 2016.
- Radović, M. „Tekstualna forma („pismo, na papiru ili drugom trajnom nosaču podataka“) u srpskom i uporednom pravu”, *Harmonius* 2016, 233–252.
- Sidorenko, E. L., von Arx, P. „Transformation of law in the context of digitalization: defining the correct priorities”, *Digital Law Journal* 1/2020, 24–38, <https://doi.org/10.38044/DLJ-2020-1-1-24-38>
- Stanišić, S. *Obligaciono pravo*. Opšti dio. Prva knjiga, Banja Luka 2019.
- Trnavci, G. *Komparativno mjenično pravo sa osvrtom na međunarodnu mjenicu*, Bihać 2007.
- Uzelac, O., Protić, D. „Neka pitanja pravnog aspekta elektronske trgovine”, *Pravo – teorija i praksa* 10–12/2011, 101–109.
- Vasiljević, M. *Trgovinsko pravo*, Beograd 2018
- Vičić, M. *Menični regres*, Beograd 2015.
- Vitez, M. „Neka pitanja hartija od vrednosti”, *Anali Pravnog fakulteta u Subotici* 32/2014, 113–132.
- Vodneva, S. N., Donina, L. A., Klets, T. E. „Teacher Readiness for Digital Transformation of the Educational Process“, *International Scientific Conference Perishable and Eternal: Mythologies and Social Technologies of Digital Civilization*, 2021, 849–855. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.12.03.112>
- Vujičić, J. „Jednoobrazna pravila za digitalne trgovinske transakcije: novotarija ili neophodnost”, *Pravo i privreda* 4/2022, 714–731, https://doi.org/10.55836/PiP_22406A
- Vujisić, D. „Digitalizacija kompanijskog prava”, *Pravo i privreda* 4–6/2019, 144–153.

Pravni izvori

- Odluka o jedinstvenom meničnom blanketu, *Službeni list SRJ*, br. 29/94 i *Službeni glasnik RS*, br. 39/2004.
- Jednoobrazni zakon o elektronskim transakcijama (Uniform Electronic Transactions Act – UETA).
- Jednoobrazni zakon o elektronskoj trgovini (Uniform Electronic Commerce Act – Consolidation), [https://www.ulccchlc.ca/ULCC/media/EN-Uniform-Acts/Uniform-Electronic-Commerce-Act-\(Consolidation 2011\)_1.pdf](https://www.ulccchlc.ca/ULCC/media/EN-Uniform-Acts/Uniform-Electronic-Commerce-Act-(Consolidation%202011)_1.pdf), 15. 10. 2025.
- Jednoobrazni zakon o računarskom prenosu informacija (Uniform Computer Information Transactions Act – UCITA).
- Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju, *Službeni glasnik RS*, br. 94/2017 i 52/2021.

Zakon o izvršenju i obezbeđenju, *Službeni glasnik RS*, br. 106/2015, 106/2016 – autentično tumačenje, 113/2017 – autentično tumačenje, 54/2019, 9/2020 – autentično tumačenje, 10/2023 – dr. zakon i 91/2025.

Zakon o menici, *Službeni list FNRJ*, br. 104/46, *Službeni list SFRJ*, br. 16/65, 54/70 i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 46/96 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja.

Zakon o platnim uslugama, *Službeni glasnik RS*, br. 139/2014, 44/2018 i 64/2024.

Internet izvori

Inicijativa za e-Menicu, Beograd 2020, <https://fic.org.rs/wp-content/uploads/2020/12/Link-3-Inicijativa-eMenica.pdf>, 15. 10. 2025.

Narodna banka Srbije, Portal biznis – pitanja u vezi sa uvođenjem elektronske menice, 2022, <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=18566>, 19. 10. 2025.

Narodna banka Srbije 1. decembra uvodi elektronske menice: Digitalizacija koja ubrzava poslovanje i smanjuje troškove, <https://www.blic.rs/biznis/vesti/crem-platforma-narodne-banke-digitalizacija-menica-ubrzava-poslovanje-i-smanjuje/9wtktq>, 31. 10. 2025.

Narodna banka Srbije, Svet bankarstva i investicija, decembar 2023 – pitanja u vezi sa uvođenjem elektronskih menica, <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=19449>, 19. 10. 2025.

Pravni portal, Uskoro elektronske menice, 2025, <https://www.pravniportal.com/uskoro-elektronske-menice/>, 4. 11. 2025.

Prednosti i mane veštačke inteligencije: Šta donosi budućnost?, <https://hypelist.rs/prednosti-i-mane-vestacke-inteligencije/>, 23. 10. 2025.

Presuda Vrhovnog kasacionog suda RS, Rev 2444/2018, 8. 5. 2019, <https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/rev-24442018-3121225-menica>, 21. 10. 2025.

Razlika između elektronskog i digitalizovanog dokumenta, <https://arhivix.com/blog/razlika-elektronski-digitalizovani-dokumenti>, 31. 10. 2025.

Savet stranih investitora (FIC): Pregled regulatornih mera za ubrzavanje dalje digitalizacije finansijskih usluga u Srbiji, 2020, <https://fic.org.rs/wp-content/uploads/2020/12/FIC-inicijativa-Digitalizacija-finansijskih-usluga.pdf>, 15. 10. 2025.

Šta predstavlja pojam digitalizacije u smislu Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju?, <https://www.paragraf.rs/baza-znanja/e-arhiva/pojam-digitalizacije-zakon-o-elektronskom-dokumentu.html>, 15. 10. 2025.

UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records, 2017, https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records, 20. 10. 2025.

UNECE, White Paper Transfer of Model Law on Electronic Transferable Records – Compliant Titles, 2023, https://unece.org/sites/default/files/2023-09/White-Paper_Transfer-MLETR.pdf, 20. 10. 2025.

Uskoro elektronske menice, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160124/160124-vest10.html>, 20. 10. 2025.

<https://www.proz.com/kudoz/serbian-to-english/finance-general/6576550-blanket-solo-menica-vs-meni%C4%8Dni-blanket.html>, 20. 10. 2025.